

Les Balears del Estats Units de Nord-amèrica. O de Sa Graciosa Majestat de la Gran Bretanya. Una o altra possibilitat asseguraven els temors que publicava la premsa balear de 1898 fent-se ressò de la tesi d'alguns diaris europeus: que totes o alguna de les Balears podien caure sota dominació anglosaxona com a resultat de la guerra entre els EUA i Espanya que es lliurava al Carib –Cuba i Puerto Rico– en aquells mesos, entre la primavera i l'estiu de l'any de l'enfonsament dels residus de l'imperi espanyol.

Les Balears dels United States of America

L'estiu de 1898, enmig de la guerra entre Espanya i els EUA a les últimes colònies espanyoles al Carib, els balears el visqueren amb l'ai al cor per por que els americans els envaïssin i que quedessin sota el domini dels ianquis.

Ara potser és una anècdota que indueix al somriure. Però en aquell 1898 no feia gens de gràcia, als balears. Cal entendre, primer de tot, el context bèl·lic. Com és sabut, Espanya no volia desfer-se de Cuba ni de Puerto Rico. Mentrestant, aplicant la doctrina de les canoneres al servei dels interessos econòmics, el Govern dels Estats Units pretenia la descolonització espanyola del Carib perquè quedàs sota control *yankée* –així els identificava la premsa d'aleshores–. Tot i conèixer la superioritat militar nord-americana –que la premsa espanyola reflecteix, si bé minoritàriament– el Govern espanyol opta pel *castís* principi aquell de “*más vale honra sin barcos que barcos sin honra*” i presenta batalla.

Propaganda. A la premsa del primer semestre de 1898 s'hi veuen delirants “informes” sobre la superioritat militar espanyola. És la resposta propagandística a les contínues invocacions de la premsa popular nord americana *jingoista* terme despectiu que el patriotisme mediàtic espanyol endossava a la premsa populis-

ta dels EUA–. En aquests “informes” s'insulta i menysprea l'exèrcit nord-americà, que suposen escàs i dèbil (“*solo pueden formar un ejército federal de 25.000 hombres...*”). Contínuament s'hi evoca la *superioridad moral* i la *entereza* y *valentía* dels heroics soldats hispànics que havien de menjar-se els ianquis, l'exèrcit dels quals “*es multicolor: blancos y negros, pieles rojas y chinos...*” la qual cosa era, es veu, sinònim de derrota segura. Enmig de la marabunda patrioteromediàtica propagandística, també s'hi escolen altres articles que comparen la potència de les flotes d'ambdós estats. I per aquí s'hi veu el pessimisme. Perquè, tenint en compte l'escenari de la guerra, a milers de quilòmetres de mar de la metròpoli que defensava i just a devora de les costes de l'atacant, se sabia que la flota esdevindria, com així va ser, la clau de la guerra. Vaja, que qualsevol podia veure clara la derrota. Qualsevol, és clar, que no estigués borratxo de patriotisme racial i que no confiés en el favor de Déu, que també n'hi hagué per regalar, de mostres d'aquestes: des de processons per demanar la victòria davant els ateus *yankées* a intents frustrats d'aconseguir una declaració papal en favor de la “*catòlica España*”. Per tant, ja tenim un factor que explica el pànic a la invasió de Balears: la seguretat de la derrota. Però alhora, la necessitat de preservar “*la hidalguía*”, “*el honor*” i, en no poca intensitat, qüestions de política interna podien fer allargar la guerra.

Geoestratègia. Tenint en compte, doncs, el conflicte militar, que havia d'acabar com acabà, la preocupació a les cancelleries europees antianglosaxones era que els EUA i la seva aliada Gran Bretanya aprofitessin l'avinentsa de la desfeta espanyola no solament per quedar-se els enclavaments antillans –que això tothom ho donava per fet– sinó que, ja que hi eren, si la guerra s'allargava, fessin un salt qualitatiu: posar peu a l'altre costat de la mar.

De la premsa balear de l'època –*La Almudaina* i *La Última Hora*–, que cita publicacions de Berlín, París o Moscou, es desprèn la idea terrorífica, que comença a preocupar els governs alemany o rus, i òbviament l'espanyol, que si la guerra es

FÈRE BOTTA

perllonga, els EUA podien optar per fer *operacions de càstig* contra les costes peninsulars i insulars. Oficialment els britànics –igual com la resta de potències europees– eren neutrals, però els discursos oficials de Londres, abastament citats i reproduïts per la premsa espanyola com a mostra de la perversitat anglosaxona, no deixaven cap enclotxa al dubte, a qui ho sapigués llegir: que l'alineament amb els interessos ianquis era total i absolut. És a dir, que ja tenim un altre element clau: la convergència d'interessos entre l'eix Londres i Washington.

I ara cal fer un incís. Com és conegut, Gran Bretanya dominava l'estret de Gibraltar gràcies a la colònia que allà hi té. A l'altra banda del Mediterrani hi ha el Canal de Suez, que, per les òbvies característiques del transport marítim a llarga distància d'aleshores, tenia un caràcter estratègic de primer ordre. És a dir, en la geoestrègia del segle XIX i principis del XX, el control militar de les rutes mediterrànies era un objectiu primordial per a qualsevol potència. La presència britànica ja era prou intensa –els ports balears

rebien visites habituals de la flota mediterrània de Sa Graciosa Majestat, una de les quals, justament, poc abans d'esclatar la guerra EUA-Espanya–, i la possibilitat que Londres ampliàs presència militar estable en altres indrets mediterranis, aixecava grans temors entre altres potències europees. D'altra banda, els EUA mostraven un interès evident pel Mediterrani. Sempre l'havien tengut. I això ho sabien perfectament totes les cancelleries. Cal recordar que la primera base militar que els EUA establiren fora de les seves fronteres va ser a... sí: a Balears. A Maó, per ser exactes. Allà s'hi establiren a principis del segle XIX els primers *marines* per donar suport logístic a la *US Navy* que lluitava contra la pirateria nord-africana que atacava els vaixells comercials nord-americans. Els primers *marines* morts en acte bèl·lic fora dels EUA són enterrats allà –una vintena–, on hi hagué la base de port Mahon –que es devia pronunciar *meijon*, amb fonètica castellana de la jota, o una cosa així–. Encara ara es pot visitar aquest cementiri *dels americans*, i cada cop que la Sisena

Caseta de guarda a la murada de Palma. Per si hi havia un atac es van fer trinxeres i fortificacions a les principals badies balears.

Flota de la Navy hi toca port, s'hi fa un acte de respecte als caiguts.

Per tant, tenim una conjuntura internacional sobre la base de la guerra al Carib en la qual no era descartable que l'eix anglosaxó en volgués treure més tallada que no les colònies espanyoles. És a dir, reforçar militarment la presència al Mediterrani.

La premsa balear que recull aquests temors de les cancelleries europees assegura que, si la guerra es perllongava, els EUA formarien una flota a la costa est la missió de la qual serà, probablement, ocupar les Canàries i després, amb la complicitat de Londres, passar per l'estret de Gibraltar per bombardejar tota la costa mediterrània de l'estat espanyol, des d'Andalusia a Catalunya, i així forçar la rendició espanyola. De passada, rebrien també les Balears. Amb la intenció

Tres portades del diari *La Última Hora* durant els moments de màxima tensió a causa la possible invasió de les Illes per part dels Estats Units.

final, suposadament, de deixar tant a les Canàries com a Balears alguna mena de presència militar que asseguraria que les converses de pau anassin en la direcció destijada pels EUA. Entre les potències europees adversàries a Gran Bretanya i els EUA la por era que aquesta ocupació acabàs essent definitiva, bé perquè s'hi quedassin els EUA, bé perquè les cedissin a Gran Bretanya. El resultat d'aquesta hipòtesi, doncs, seria un eix anglosaxó Canàries-Gibraltar-Balears que controlaria l'entrada i sortida del Mediterrani occidental i una àmplia franja de l'Atlàntic. Per tant, tenim els dos elements clau. Seguretat en la derrota, versemblança de l'atac nord-americà i, hipotèticament, l'interès per establir bases sòlides al Mediterrani.

Defensa. Tot plegat era pur deliri o una possibilitat raonable? Als balears, a principi d'any 1898, els devia sonar, el rumor, delirant. Però a mesura que passaven els mesos, les coses es posaven més serioses.

A banda del reforçament militar general a tot l'estat de les defenses costaneres —que, en part, també s'aprofitava com a antídoto contra hipotètiques rebel·lions populars contra la guerra—, el fet és que a Balears es viu aquells mesos, des del gener fins a la fi de la guerra, a l'agost, una frenètica activitat militar. Naturalment, tothom s'ho comença a prendre com a mínim com una hipòtesi possible, allò de la invasió.

Per exemple, articles editorials de *La Almudaina* i *La Última Hora* reclamen, a l'abril i al maig, que es millori la cablegrafia —només hi havia un cable submarí—: “*En las actuales circunstancias no cabe rechazar ninguna posibilidad, por remota que ésta pudiera parecer, como sería un ataque, y es necesario asegurar mejor comunicación con la Península.*” L'objectiu era advertir amb prou temps de l'atac.

Però, sobretot, es fa evident el pànic a mesura que augmenta l'activitat militar: es porta a Balears artilleria pesant, es construeixen trinxeres i fortificacions, es minen les badies de Palma i Maó, a Eivissa hi ha protestes oficials de l'Ajuntament perquè també vol protecció “*ante la posibilidad de un ataque*”, esquadrons

volants de cavalleria es passegen per tots els indrets de Mallorca... La idea, és clar, era donar seguretat. I la premsa, tota, acull aquelles mostres de suposat poder militar amb grans mostres “*de entusiasmo patriótico*”. Però al capdavant de tanta propaganda i d'operacions d'imatge, la realitat és que ningú no estava gens segur que tot allò servís per a res. Ans al contrari: quan a principi de juliol arriba la dramàtica notícia del desastre de la *gran armada* de l'almirall Cervera, enfonsada a Cuba per la flota nord-americana, és com el ressort que dóna sortida al pànic. El dia 18 arriba a Palma un telegrama de paternitat ignota enviat des de Cartagena. Diu que algú ha vist la flota americana que ha entrat per Gibraltar en direcció a Balears. És el pànic total. El capità general ordena que es prepari la voladura dels ponts d'entrada a Palma, i que quan s'albiri “*el enemigo*” tres canonades donin l'avís perquè es prepari la població. No feia falta res més. Palma, Maó, Eivissa i altres localitats de les costes pràcticament es buiden de ciutadans. Tothom, caòticament, amb carros, a peu, amb tren (a Mallorca), com poden, se'n van dels llocs que de manera imminent seran atacats. El pànic és tan intens que el bisbat de Mallorca fins i tot dóna permís a les monges tancades perquè abandonin els convents de clausura i vagin a refugiar-se a les possessions que les famílies aristocràtiques posen a la seva disposició a l'interior de l'illa.

Però no. Al cap de quatre dies, encara no ha passat res. Les institucions militars i polítiques difonen bans per tranquil·litzar la població. Asseguren que cap flota americana ha partit dels EUA. A poc a poc, i a mesura que es veu que la guerra ja està decidida sense que els nord-americans hagin envaït les Balears, la calma torna a les Illes. Ja només queda la tristor pels milers de morts illencs en la inútil i estúpida guerra, per a més glòria d’“*el honor español*”.

I així es va esvaïr el temor, i qui sap si el desig ocult de si més no alguns indígenes, d'unes Balears sota domini de *the United State of America* o bé del *United Kingdom*. Fins que arribà la Coca-Cola. Però això ja és una altra història.

Miquel Payeras